

Kristó Gyula emlékére*

(1939–2004)

„Érezvén életerejének fogyatkozását, felismerte, hogy hamarosan meg kell adnia tartozását a halálnak. Mielőtt minden élő test végső útjára lépett, számot vetett utolsó kötelezettségeivel és bölcsen elrendezte végső dolgait. Bár teste a gyötrő betegségben elerőtlenedett, lelkét – amelyet erényes jóra valósság, munkás élet, valamint tisztos cselekedetek sora ékesített fel s tett nagyra érdemessé – békés nyugalom szállta meg, amikor a végóráján kioldódó utolsó kötelek távozni engedték e múlandó világból.”

Középkori szerzők ehhez hasonló megfogalmazásokban szokták megörökíteni elbeszélte hősük halálát. Középkori kútfőkből merítő történészek megannyi alkalommal találkoznak az emberi lét lezárultának efféle szavakba öntésével. A középkor kutatói a múlt idő jó ismerői; elmúló ötszáz év, elmúló ezer év, érzélem nélkül kezelt háttér, kutatási adottság számukra, akik a régmúlt terepén otthonosan mozognak. A múlt időt ismerni végletesen más jelent azonban, mint az elmúlást megismerni! Nincs ismeret és nincs tudás ugyanis, amely könnyíteni képes az elmúlás keltette hiány felfoghatatlanságán, amely enyhíthetne a veszteség fájdalmán és a visszavonhatatlan fölött érzett bémult döbbeneten.

2004. január 24-én megadó türelemmel viselt súlyos betegség következtében szegedi otthonában elhunyt Kristó Gyula professzor, akadémikus, korunk kimagasló jelentőségű történettudósa, a magyar középkor legkiválóbb kutatója, tanárnemzedékek oktató és nevelő mestere, tudományának fáradhatatlan munkása, a magyar értelmiség sokat alkotó, nagy felelősségű írástudója, a dél-alföldi régió és Szeged város szellemi életének nagyformátumú, mértékadó alakja. Barátai, munkatársai és tanítványai hónapok óta tudták, hogy nagybeteg, s növekvő aggodalommal fogadták a betegsége makacsságáról érkező aggasztó híreket. Belül azonban mindvégig táplálták a reményt, hogy mint már annyiszor, előbb-utóbb most is erőre fog kapni, és legendás akaraterejével, csodálat önfegyelmével sokadjára is felülkerekedik a betegségeken. Sajnos, ezúttal nem így történt!

2003 májusának elejéig kellene visszaforgatnunk az idő kerekét ahhoz, hogy olyan napokra jussunk vissza, amikor a megszokott, gondtalan környezetben élvezhettük utoljára társaságát. A doktori iskolájában nevelkedett legifjabb kutatonemzedék rendezett akkor konferenciát, bemutatva friss kutatási eredményeit. Élvezettel kísérte nyomon az előadásokat, és nem vettünk észre fáradtságot rajta a szünetekben vagy az ülések után folytatott élénk társalgások közepette sem. Ismerői tudják, hogy szűk szakmája közegében – kivált tanítványai társaságában – lehetett leginkább oldott társalgást folytatni vele; ilyenkor mindig kitarulkozóbb volt egyébként nem könnyen megnyíló személyisége. A konferenciát követő hétvégén dőlt ágynak, s rögtön kórházba került. A következő hét elején az Alföldről szóló tanulmányait egybefűző új kötete bemutatóján magnóról hallgatta végig a közönség a kórházban felvett szavait. Kissé megtört, fáradt hangon, de a megszokott lebilincselő előadásban, egyszersmind megindítóan őszinte, személyes hangú vallomásban osztotta meg gondolatait hallgatóságával a szülőföld szeretetéről, elszakíthatatlan kötődéséről az Alföldhöz és Szegedhez, beszélt a vidékiség megélhetéséről, valamint hitvallás-szerűen szólt

* Eredeti megjelenési helye: Tiszatáj, 58. évf. (2004) 3. sz.

a helytörténetírás fontosságáról, tudományos hozadékairól. Mint minden Kristó-előadás után ekkor is a tiszta szellemi élmény nyújtotta öröm érzetével távozhattunk a teremből, abban a hitben, hogy kiapadhatatlan alkotóereje jóvoltából még sokszor örülhetünk majd együtt új munkáinak.

Azonban már csak egyetlen egyszer tett bennünket részesévé hasonló szellemi-lelki gazdagodásnak. A Magyar Tudomány Napja alkalmából 2003. november 5-én nagyszámú érdeklődő közönség előtt mutatta be a „Nem magyar népek a középkori Magyarországon” című legújabb kötetét a Somogyi Könyvtár Lapozgatójában. Közönsége nagyrészt tudta, hogy mostanában sokat betegeskedik. A rendezvény kezdetén némi törődöttség látszott arcán, tartásán és tekintetén. Még csak két-három perce beszélt, amikor ott a szemünk látára valami csodás átváltozással új erőre kapott. A szeme csillogott, jól követhetően megformált, tartalmas gondolatai lendületet adtak előadásának. Rabul ejtett közönsége belefeledkezett a rendkívül gazdag ismeretanyag sziporkázóan szellemes tálalásába, a példásan tiszta fogalmazatú mondatok hallgatásába, illetve mindig igényesen választékos szóhasználatának élvezetébe. Tudományának olyan hitelesen, olyan teljességgel volt birtokosa és mestere, hogy alakjában már-már hajlamosak voltunk szakmája élő megtestesülését látni, s ahogyan egy tudományág örök, Kristó Gyulát hallgatva könnyen arra hajlott az ember, hogy őt magát is elmúlhatatlannak tekintse. Ama november eleji estének a közvetlen élménye után dehogy hihette ott bárki is, hogy alig múlik csak el tíz hét, és megrendülten, szomorú megemlékezésben kell majd felidézniünk életpályáját, valamint szeretteiben, barátai-ban és tisztelőiben fájó űrt hagyó alakját!

Kristó Gyula 1939-ben Orosházán született, ahonnan egyetemei tanulmányai kezdetekor, 1957-ben került el Szegedre. 1962-ben magyar–történelem–latin szakos tanári diplomát szerzett. Végzése után egyetemi oktatói állást kapott, s az ezt követő 42 éven át hú maradt első munkahelyéhez. Szakmai életútja gyorsan kiteljesedett. Kiváló adottságainak és szorgalmának köszönhetően fiatalon szerzett tudományos fokozatokat. 29 éves volt, amikor kandidátus és mindössze 38, amikor a történettudományok doktora lett. Egyetemi tanári kinevezését 39 évesen kapta. Rendkívül széles érdeklődési körű kutatóként már fiatalon több területen jeles eredményekkel tette ismertté nevét. Őstörténetünk kutatása terén éppen olyan otthonosan mozgott, mint a magyar középkor-kutatás minden szakágában, nemkülönben a forrástanban, a történeti segédtudományok számos területén és a történeti nyelvészeti diszciplínákban is. Kivételes képességei jóvoltából mikroelemzések alá vetett részkérdések tisztázásával épp úgy nagyban gazdagította a történettudományt, mint számos összegző feldolgozás elsőkénti elkészítésével, lexikonszerkesztéssel, elbeszélő kútfők kritikai szövegkiadásával, forrásgyűjtemények, illetve történeti okmánytárak közzétételével. Egyedülállóan kiterjedt, gazdag és értékes életművet alkotott. Könyvei száma meghaladja a százat, több mint két tucat szerkesztés fűződik nevéhez – köztük olyan műveké, mint az ötkötetes Szeged története –, publikált munkásságába tanulmányokkal, cikkekkel és egyéb közleményekkel együtt több mint 600 nyomtatásban megjelent írás tartozik.

E tekintélyes életmű példátlan gazdagsága még ámulatba ejtőbb, ha számba vesszük Kristó Gyula sokoldalú szerepvállalását a szakmai, egyetemi és közéleti területeken, továbbá, ha felmérjük munkásságának tudományszervezői, pedagógusi eredményeit is. Kristó Gyula nem visszahúzódó szobatudósként élt. Kényelmet keresve vagy – egyébként köztudottan bizonytalan – egészségi állapotára hivatkozva nem háritotta el magától a közfeladatok ellátására szólító felkéréseket. Szolgálatként felfogva ezeket, mindig legjobb tudásával munkálkodva tisztességgel eleget tett vezetői megbízatásainak. Sohasem kapaszkodott viszont vezetői székekbe vagy funkciókba, hanem hivatalai letételét követően a fel szabadultság érzetével tért vissza mindig tanári és kutatói munkájához. Működött rektor-

ként, rektorhelyettesként, dékánként, dékánhelyettesként, intézet- és tanszékvezetőként, volt megannyi szakmai bizottság, testület tagja, elnöke, tisztségviselője. Tanszékek, kutatócsoportok, kutatóműhelyek, kutatói vállalkozások, valamint könyvsorozatok megalapítása, kiépítése, életre keltése fűződik nevéhez. 1990-ben elindította az immár 22 elkészült köteténél járó Anjou-kori Oklevéltár tudományos vállalkozást, a mai magyar történettudomány legnagyobb forráspublikációját, nem sokkal később pedig a ma huszadik kötetnél tartó Szegedi Középkortörténeti Könyvtár sorozatot, de ugyancsak kezdeményező szerepet töltött be a mostanra szintén másfél tucatnál járó Dél-Alföldi Évszázadok című műhelysorozatban is. Alapító elnöke volt a szegedi középkor-kutatókat 1992 óta összefogó Szegedi Középkorász Műhelynek, és életre hívója a szegedi történész doktori képzésnek. A doktori iskoláját látogató immáron több mint három tucatnyi hallgató az ország legkülönbözőbb egyeteméről – olykor pedig külföldről – érkezett, s tanítványként messzire vitték és viszik egyetemünk jó hírét. Kristó Gyula a magyar medievisztika egészségének elismert, meghatározó alakja volt. Mint több nagyszabású szakmai vállalkozás kezdeményezője és irányítója, ilyen-olyan módon úgyszólván minden hazai középkorkutatóval munkakapcsolatban állt. Nem az emlékbeszédek fordulataként szaladnak ki az ember száján e szavak: halála pótolhatatlan veszteséget jelent a magyar középkortudomány számára.

Kristó Gyula igazságszerető emberként élt. Pontosan tisztában volt elért eredményei értékével és maradandóságával. Örült, ha különböző megbecsülésekben is kifejezésre jutott teljesítményének elismerése, és kapott is számos díjat, illetve kitüntetést. Különösen jól esett számára az 1998-ban elnyert Szeged Város Díszpolgára elismerés, hiszen egyszerre fejeződött ki benne a település iránti négyévtizedes hűségének jutalma, valamint az itt létrehozott, Szeged szellemi életének hírét öregbítő életművének megbecsülése. Ha környezetében többen úgy is éreztük olykor, hogy egy-egy címnek vagy elismerésnek – teljesítményéhez mérten – talán megkésve jutott birtokába, és ha mint fonákságot szóba is hoztunk ilyesmit előtte, Ő mindig az utána maradó könyvekre és életműre utalt, amelynek időtállóságát a szellemi teljesítmények sokszorta biztosabb mérőeszközének tekintette, mint a gyalogságoktól vagy pillanatnyi érdekektől könnyen befolyásolt, téveteg emberi ítélőképességet.

Többször feltették Kristó Gyulának a kérdést, hogy állhatatos szegediségével milyen csábításokat hártott el élete során, továbbá, hogy hátrányt jelentett-e pályáján vidékisége. Egyik, 2003-ban vele készített rádióbeszélgetésben ugyancsak felmerültek ezek a kérdések. Válaszaiból kiolvasható: számára Szegeden és a szegedi egyetemen kedvező feltételeket kínált a sors ahhoz, hogy jelentős eredményeket felmutatni tudó kutatóműhelyt teremtsen, valamint annak bizonyításához is, hogy tehetséggel, nagy akarattal és szorgalommal vidéken is létrehozhatók a legmagasabb színvonalú szakmai teljesítmények. Szegediségének megélésével kapcsolatban közvetlenül is érdemes felidézni az általa mondottakat: „... eléggé sokan ismernek a városban. Miután én több arcomat mutattam a város felé: hol a tudósét, hol a tanárét, hol a hivatalnokét, hol az operabarátét, hol a futballmecsre járót, hol a háromgyermekes családapát, ennél fogva engem nagyon sok helyen megtaláltak. Elhívtak különböző klubokba, például kis panel-városrészi könyvtárakba, a legkülönbözőbb kollégiumi közösségekbe, hogy kötetlenül beszéljünk a középkorról vagy általában a világról, a morálról. Tehát én ezer szállal gyökerezem bele a szegedi valóságba, és úgy érzem, hogy ez olyan lelki nyugalmat ad, ami az én munkásságomban biztosan kamatozódik, és a valahol otthon lenni felemelő érzését adja.”

Szeged tudósaként írásaival ugyancsak mindvégig jelen volt a helyi kulturális és irodalmi folyóiratok lapjain, mindenekelőtt a Tiszatáj oldalain. Szakmai tárgyú cikke éppúgy jelent meg e lapban, mint vele készült interjú. Bizonyára sokak számára újdonságot jelent, hogy e nagyívű pálya legkezdetén, az egyetemista Kristó Gyula cikkírói szárnypróbálgatá-

saihoz a Tiszatáj nyújtott terepet, mégpedig a kortárs szépirodalom tárgykörében. Az 1960-as év több számában is jelentkezett egy-egy akkoriban feltűnt erdélyi író bemutatásával, jobbra elsőként adván hírt figyelemre érdemes munkásságukról és alkotásaikról. Lehet, hogy az sem ismeretes mindenki előtt, hogy Kristó Gyula csaknem 40 évvel később *Füük és apák* címmel írt színművét szintén a Tiszatájban jelentette meg. Külön teret érdemelne e sokoldalúan tehetséges alkotó többirányú kapcsolódása az irodalomhoz és az irodalomtörténethez. Nemcsak középkori latin irodalmunknak volt szakértő ismerője – krónika- s legenda-irodalmunknak pedig meghatározó jelentőségű kutatója –, hanem nagy jártasságot mutatott a klasszikus magyar irodalmi alkotások világában is, és olvasottsága úgyszólván naprakész volt a 20. század végének hazai prózairodalmában egyaránt. Olvasói kíváncsisága jóvoltából még az ízlésétől némileg távolabb eső, modernebb, kísérletezőbb prózai alkotásokkal is rendre megbirkózott. A már idézett rádióbeszélgetésből tudható, hogy Kristó Gyula ifjúkori érdeklődését élénkebben foglalkoztatták az irodalom, mintsem a történelem kérdései. Irodalomszeretete és széles olvasottsága mindenesetre kitűnően kamatozott számára történészként is, elég csak egyedülálló íráskészségére, valamint értekező prózája könnyen követhető élvezetes stílusára gondolni.

2003 márciusában a Magyar Rádió *Aranyemberek* című sorozatában mutatta be Kristó Gyulát. Alakjának és életművének ismeretében keresve sem lehetne pontosabb szóval illetni őt. Ha elindult valamilyen irányba, ha belefogott valamibe, ha hozzányúlt valamihez, ott sokáig sohasem várattott magára a siker, többnyire a fényes eredmény. Kezében és tollán munkájának tárgya rendre arannyá változott. Ha nem lennének pontos ismereteim szorgalmáról, gondosságáról, munkabírásáról, akaratáról és kitartásáról, kivételes eredményessége láttán már-már könnyelműen azt mondanám, hogy kiválasztott volt, holott ha mélyebben belegondolok, mennyivel inkább érezhetem én magam – hasonlóan sok más hozzám hasonló szegedi tanítványhoz, munkatárshoz, egyetemi kollégához és barátához – kiválasztottnak azért, hogy e kivételes tehetségű, egyedülállóan termékeny ember, tanár és tudós közelében tölthettem pályám meghatározó időszakát. Messze nem a tanítványi és munkatársi kötelezettség, hanem a tőle kapott tudás megbecsülése, a mesteri kéz iránymutatásáért és istápolásáért érzett kifejezhetetlen hála mondatja ki elszorult torokkal velem mély gyászunk szavait:

Emléked kegyelettel megőrizzük mindörökké!

ALMÁSI TIBOR